

NÁŠ LID JE HRDÝ NA SVÉHO VELKÉHO RODÁKA RODNÁ OBEC JAKO MÍSTO PAMĚTI: ZÁKOLANY ANTONÍNA ZÁPOTOCKÉHO – ANTONÍN ZÁPOTOCKÝ ZÁKOLAN¹

Martin Jelínek

Our People Are Proud of Their Great Compatriot. Birthplace as a Site of Memory: The Zákolany of Antonín Zápotocký

Abstract: This text explores how a site of memory is created, using the example of the hometown of the second communist president of Czechoslovakia, Antonín Zápotocký. It establishes the four most significant moments in Zápotocký's relationship with his birthplace, during which the gradual transformation of the village into a site of memory took place. The article describes the changes that took place in Zákolany during each period, as well as more recent developments that have occurred since 1989. The main topics are: Zápotocký's relationship to Zákolany during his lifetime, the reaction of the people of Zákolany to Zápotocký's death and the gradual emergence of Zápotocký memorials in the village. The text focuses on the most visible memorials to Zápotocký in Zákolany, namely the house where he is alleged to have been born and the statue, which has remained in place to this day and is, thus, a unique reminder of the former regime's politics of memory. This article is an expanded and revised version of a section of the author's bachelor thesis.

Keywords: site of memory – Antonín Zápotocký – Zákolany – monument – birthplace – memory

Contact: Bc. Martin Jelínek, Ústav českých dějin FF UK (student NMgr. studia); martin.jelinek.01@seznam.cz

Úvod

Rodiště významných osobností tvoří poměrně zajímavou kategorii míst paměti. Mohou fungovat a často fungují jako spojnice lokality s velkými dějinami, a přestože se rodák třeba ve své rodné vsi či městě už nikdy po narození neobjevil, je stále brán v očích obyvatel jako „náš“. Rodiště se tak mohou stávat i identitotvorným prvkem, kdy se místní ztožňují se svým slavným jako jedním z nich. Slavný rodák se díky propojení s lokalitou stává tím, co v jeho rodišti nesmí být zapomenuto. Otázkou pak v tomto případě zůstává, zdali má daná osoba a její otisk do rodiště takovou sílu, aby se stala určujícím identitotvorným prvkem a mohla tak v paměti být tím, o co se společenství v rodišti opírá.² Nelze tak generalizovat všechna rodiště do typizovaného místa paměti, je naopak nutno ke každému z nich přistupovat jako k unikátnímu případu a podle toho s ním také nakládat.

Mnohem větší sílu, co se identit a vzpomínání týče, mají v sobě obsažena malá sídla a jejich společenství. Například nikdo nebude vzpomínat na Prahu jako na rodiště Václava Havla, Požarevac jako rodiště Slobodana Miloševiče

či konečně třeba Vídeň jako rodiště Františka Josefa. Naopak v případě malých sídel, vesnic, městysů a městeček se lze setkat se silnou přítomností dávného rodáka v jejich veřejném prostoru, a tedy i kolektivní paměti společenství těchto míst. Namátkou tak lze zmínit Hodslavice Františka Palackého, Hroznatín coby rodnou obec Ludvíka Svobody; ze zahraničí pak lze podobné příklady pozorovat např. v rodných vsích Franje Tuđmana (Veliko Trgovišće) a Josipa Broze Tita (Kumrovec) apod.

Výše uvedené příklady jsou směsí osobností z různých období, různých postavení, díky čemuž mají rozdílné postavení v pamětech a rozdílně se s nimi samozřejmě, a to nejen ve vztahu k jejich rodným místům, pracuje. Určujícími prvky jsou aktuální společenská a politická situace a ve vztahu k rodným místům pak dochází k tomu, co Milan Hlavačka správně určuje jako využívání minulosti pro současnost.³ Instrumentalizace minulosti je pak základním momentem, který dává vzniknout rodišti jako místu paměti, neboť musí pro danou osobnost přijít vhodná doba, přičemž ona vhodná doba nemusí nutně probíhat během života dané osobnosti. Konečně je třeba si všimnout i dalších faktorů, jako je např.

¹ „Tento článek je rozšířenou a přepracovanou kapitolou č. 6 a částí kapitoly č. 3 bakalářské práce autora. Martin JELÍNEK, Antonín Zápotocký a Kladensko – vztah osobnosti a prostředí, bakalářská práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2019. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/193426>. Finální verze tohoto textu vznikla za podpory SVV „Historie mezi minulostí, současností a budoucností“ č. 260 557“.

² Jan ASSMANN, Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Praha 2001, s. 31–32.

³ Milan HLAVÁČKA, Místa paměti a jejich místo v historickém a společenském „provozu“, in: Milan HLAVÁČKA – Antoine MAREŠ – Magdaléna POKORNÁ (eds.), Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace, Praha 2011, s. 18.

postoj místního kolektivu k dané osobnosti a proměny „vhodnosti“ doby, díky čemuž se lze pokusit stanovit průběh transformace rodiště do místa paměti.

V rámci vytváření rodiště jako místa paměti lze stanovit čtyři momenty, které jsou pro něj klíčové a bez kterých nemůže být jeho podstata naplněna. Tyto momenty jsou vázány s daným rodákem/rodačkou a podle jejich odrazu v rodném prostředí lze pozorovat, do jaké míry je daná lokalita s danou osobností stále spjatá, co pro ni znamená a jaký otisk zanechala ve svém rodišti. Tyto vytipované momenty sledují proces vznikání míst paměti popsany Pierrem Norou, tedy mizení přirozeného prostředí paměti, ztrátu generace spojenou bezprostředně s minulostí (v tomto případě osobností) a její přesun do konkrétní i abstraktní (v tomto případě tedy do veřejného prostoru obce a vlastního vzpomínání společenství).⁴ Tyto čtyři momenty jsou pak následující:

1) Život

Logicky a samozřejmě. Daná osoba musí mít s lokalitou danou životní vazbu. Nejčastěji svoje narození, ovšem pokud osobnost v místě narození prožije i další časový úsek svého života, zakládá tím na vytvoření většího pouta mezi ní a lokalitou. Momenty dětství, ač mohou být jen krátké a v momentě utvoření místa paměti již dávno a polozapomenuté, mají pak šanci přejít do polomytického vyprávění a tradování, zvláště pokud je to pak v momentech dva až čtyři podporováno ať už místními samotnými, nebo vyšší autoritou, nejčastěji státem. V prvním momentě je tedy třeba se ptát: Je daná lokalita jen rodištěm, nebo i místem, kde jedinec prožil část života? Pokud zde prožil část života, jakou vazbu k němu pak má a co se o jeho životě dá říct?

2) Proslavení

Moment, kterým daná osobnost vstupuje do „velkých dějin“, a stává se tak slavnou, či možná lépe řečeno zaznamatelnou, zavdává k možnému počátku uvědomění si sounáležitosti společenství lokality s danou osobou. Nemusí to být nutně prvotní moment takového proslavení: v případě Zápotockého se s ním společenství Zákolan jistě neidentifikovalo jako celek v roce 1920 nebo v letech první republiky.⁵ A tak opět musí přijít ke slovu a k činu vhodné společensko-politické ovzduší a vstup jedince na vrchol, respektive na stranu všeobecného uznání. U Zápotockého je v tomto ohledu klíčové období po roce 1945, kdy zaujímá vysoké funkce nejprve v jednotných odborech (zároveň si drží vysoké stranické funkce), od roku 1948 pak i funkce vládní, aby nakonec po smrti Gottwalda zaujal místo nejvyšší. A právě zde, během stoupání na vrchol, je možné sledovat proměny vztahu a jeho zesilování. Základními otázkami by tak měly být následující: Jaký vztah k onomu místu zaujal/zaujímá daný jedinec v momentě svého proslavení a během svého vrcholu coby „osobnost“ – udržuje propojení? Proč je toto propojení udržováno?

3) Smrt

Smrt daného jedince se jeví být klíčovým momentem pro jeho etablování v místě, ač se to může zdát sebevíc paradoxní.

Jan Assmann tvrdí, že „zesnulý ve vzpomínce okolního světa ‚žije‘ dál, jako kdyby se tu jednalo o takřka přirozenou následnou existenci z vlastních sil. Ve skutečnosti jde o výkon znovuoživení, za nějž zesnulý vděčí rozhodnému odhodlání skupiny neobětovat jej zmizení, nýbrž udržet ho pomocí vzpomínky jako příslušníka společenství a přijmout ho do pokračující přítomnosti.“⁶ Assmannovo tvrzení je zde nutné zasadit to specifického kontextu každého takového místa, v tomto případě Zákolan, ve kterém se přenos odehrál (či neodehrál). Smrt je možná tím neklíčovějším momentem, kde se rozhoduje o setrvání v paměti, nicméně nejedná se o jednoduchý a krátký proces. Obecně je zde třeba si klást otázky: Jakým způsobem je smrt formativním prvkem pro dané místo? Dojde k zapomnění, či paradoxně k oživení?

4) Druhý život

Výraz „druhý život“ by se dal opět osvětlit pomocí Jana Assmanna, neboť je v případě osobností nerozlučitelně svázan se smrtí. V případě bodu čtyři nejde o krátkodobý a jednoduchý proces. V tomto konkrétním případě, tedy obce Zákolan ve spojení s A. Zápotockým, je nutné se ptát, s odkazem na citovaného Assmanna: 1) Jaké společenství se snaží Zápotockého přijmout do pokračující přítomnosti? 2) Do jaké (nebo spíše jakých) přítomnosti chce určité společenství Zápotockého přijmout? 3) Jakého Zápotockého chce/chtějí určitě/určitá společenství přijmout? A konečně: 4) Pomocí jaké vzpomínky jej chtějí přijmout? Pro zodpovězení těchto otázek se jeví jako nejvhodnější využít procesu snah o vybudování a následnou realizaci pomníku Antonína Zápotockého v Zákolanech, který dnes tvoří nejvýraznější otisk Zápotockého v Zákolanech a který dodnes v nepravidelných intervalech budí vášně a spory, které se ostatně stávají také jednou z otázek tohoto textu, tedy: Jaké postavení má dodnes existující pomník v českém (ne)vyrovnaní se s vlastní minulostí? Ve výše uvedeném procesu se totiž zájmy a vzpomínky jednotlivých společenství střídavě střetávají a působí v synergii; o proměnách reálných potřeb přítomnosti netřeba hovořit.

Úhrnem se dá říct, že tento text je pokusem o typizaci procesu vzniku, nebo spíše přeměny rodiště významné dějinné osobnosti do místa paměti na příkladu Zákolan – rodné obce Antonína Zápotockého. Zákolan byly vybrány z několika důvodů, z nichž mezi nejpřednější patří fakt, že se jedná v rámci míst paměti vztažených ke komunistickým elitám o unikátní relikv, který ovšem v pozměněném obsahu dokáže jako živé místo paměti sloužit dodnes, čímž si v zásadě udržuje svou legitimitu. Skrze sledování proměn vztahu rodáka k rodišti a po rodákově smrti rodiště k rodákovi pak lze pochopit, proč zrovna Zápotocký v Zákolanech přežil i bouřlivá léta transformace devadesátých let a mohl tak symbolicky v jejich prostoru vcelku přirozeně existovat až o dnešních dnech.

Život

Život je prvním zde určeným momentem, který zavdává k budoucí genezi rodiště jako místa paměti. Antonín

⁴ M. HLAVAČKA, Místa paměti, s. 12. Více o procesu vzniku místa paměti Pierre NORA, Mezi pamětí a historií. Problematika míst, in: Alban Bensa (ed.), Politika paměti: antologie francouzských společenských věd, Praha 1998, s. 7–32.

⁵ Ostatně hledat v předválečných kronikářských obecních zápisech zmínky o Antonínu Zápotockém by bylo marnou snahou.

⁶ J. ASSMANN, Kultura a paměť, s. 35.

Zápotocký měl se svou rodnou obcí v pozdějším komunistickém narativu silné a takřka mytické sepětí, nicméně i tyto mytizující popisy mají reálný základ, ze kterého je nutné čerpat, a to jak pro ideologickou, tak nezátíženou a co možná neobjektivnější naraci. Je zde zároveň nutné postupovat velice opatrně a co možná nejvíce kriticky, neboť jedním ze základů nazírání na životní spojení rodiště Zákolan a rodáka Zápotockého jsou jeho vlastní výpovědi v podobě románu *Vstanou noví bojovníci*. Protože je mytický narativ Zápotockého (nejen) ve spojení se Zákolany nerozlučně spjat s jeho otcem Ladislavem (ve kterém je pak i prezentován), je třeba tento přehled pojmut v širším kontextu.⁷

První moment se tak zčásti podobá životopisnému vyprávění, avšak to je nutné k pochopení základních vztahů lokality s osobností. Díky tomu je pak možné si všimnout, které části života jsou pro pozdější konstrukci místa paměti důležité a nejsou-li zastíněné pozdějšími „úspěchy“ Zápotockého; tedy je-li Zápotocký stále brán více jako „náš Toník“, nebo soudruh prezident, resp. po roce 1989 jako důležitá součást nastolování nedemokratického režimu a politických represí let padesátých. Je třeba si zde připomenout otázky položené v úvodu tohoto textu a následně se pokusit je zodpovědět, tedy: Je daná lokalita jen rodištěm, nebo i místem, kde jedinec prožil část života? Pokud zde prožil část života, jakou vazbu k němu pak má a co se o jeho životě dá říct?

Podstatnou část pobytu rodiny Zápotockých ličí Antonín Zápotocký v románu *Vstanou noví bojovníci*, který napsal v letech 1947–1948.⁸ Z hlediska tohoto textu jsou nejnepohodlnější pasáže z druhé poloviny románu, které jsou v zásadě vzpomínkami Antonína Zápotockého na otcovu činnost, do které měl být už jako kluk zapojován. Zápotockí strávili v Zákolanech 16 let, během nichž došlo ve vývoji sociálně-demokratického a dělnického hnutí, ke kterému byli skrze osobu otce Ladislava silně vázáni, v českých zemích k mnoha změnám a posunům, ať už se jedná o faktickou legalizaci činnosti strany od konce 80. let, či zavedení V. volební kurie do voleb 1897. Svým pobytem na periferii ztrácí Ladislav Zápotocký kontakty na nové vedení strany, avšak snaží se alespoň částečně pokračovat ve své práci i v Zákolanech a zdejších spolcích.

Během svého téměř šestnáctiletého pobytu v Zákolanech vystřídal rodina Zápotockých několik adres: Nejprve žili v domě č. p. 19, v jehož přízemí byla četnická stanice, kde se měl Ladislav pravidelně hlásit.⁹ Právě zde se měl 19. prosince 1884 narodit Antonín Zápotocký.¹⁰ Po dvou letech se rodina stěhuje do domu č. p. 8 v Kolči–Mozolíně, obci těsně přiléhající k Zákolanům, kde setrvávají do roku

1892. Odtud se stěhují do č. p. 15, aby se už roku 1893 vrátili opět do Zákolan, do č. p. 38.¹¹ Počáteční nevráživost místních obyvatel nepřidávala už tak špatné životní situaci, v níž se rodina ocitla, neboť Zápotocký zde nenacházel možnosti k řádnému výdělku a místní obyvatelé na něj hleděli nedůvěřivě z toho důvodu, že byl líčen jako protistátní živel.¹² Tento přístup se začal měnit údajně díky Zápotockého manželce Barboře. Ta na svém šicím stroji místním zdarma pomáhala s opravami oblečení. Zápotocký si pak sám získává přízeň tím, že pomáhá místním vyřizovat úřední záležitosti, např. je schopen je překládat z němčiny do češtiny, a po čase se stane v zásadě čímsi jako obecním písařem.¹³

K lepšímu se postupem času mění i finanční situace, neboť si rodina pořizuje malý obchod, což ve svém důsledku dává Ladislavu Zápotockému více času na jeho vlastní aktivitu.¹⁴ Ač byl tedy policejně hlídán, vstupuje Ladislav Zápotocký již brzy aktivně do místního spolkového života. Už v létě 1885 vystoupil veřejně na akademii konané ve prospěch místních dobrovolných hasičů, jejichž se zkrátka stal jednatelem, a z této pozice měl za úkol spolupraci s dalšími spolky z okolí. Jedním z nich byl i spolek Kaplíř z nedaleké obce Koleč. Kaplíř byl založen jako čtenářský spolek, mezi jehož běžné aktivity patřily výlety do okolí či snaha o zachycení dějin Podbudečska. Zápotocký se členem stává roku 1886 a mj. se podílí na činnosti muzejního odboru spolku a také hraje ve spolkovém amatérském divadle. Do roku 1888 se stihne zapsat ještě v nově vzniklé zákolanské Občanské besedě pod Budčí a stát u vzniku zákolanského Sokola, avšak v témže roce je na nátlak úřadů nucen se svých funkcí, a nakonec i členství ve spolcích, vzdát.¹⁵ Přelom 80. a 90. let 19. století je dobou událostí ovlivňujících jednak ve velkém měřítku kladenský region, ve kterém se Zákolany nachází, a jednak i osobní práci Ladislava Zápotockého.

Důležitým rokem pro rodinu Zápotockých, a tedy i malého Antonína je rok 1890. Jednak se na Kladně konají oslavy 1. máje, a předně vrcholí působení Ladislava Zápotockého v oblasti spolkové. První máj byl zasedáním II. internacionály roku 1899 v Paříži určen za svátek dělnictva, které má v tento den zastavit práci a věnovat se klidu a oslavám, nicméně je potřeba vzít v potaz i ten fakt, že První máje byly nakonec organizovány jako manifestační stávky s požadavkem zavedení osmihodinové pracovní doby. Oslavy byly, a Kladensko v tomto nebylo výjimkou, připravovány a organizovány sociálními demokraty. S ohledem na předchozí vývoj na Kladně asi nepřekvapí, že vedení podniků povolilo horníkům k oslavám 1. máje přerušeni práce, ovšem do pohotovosti byly uvedeny místní bezpečnostní složky,

⁷ O propojení Zákolan s Ladislavem Zápotockým a o jeho druhém životě více Karel DRVOLA, „Druhý život“ Ladislava Zápotockého – Budečského, *Posel z Budče: list poutníků na staroslavnu Budeč*, 2018, č. 35, s. 20–45.

⁸ Vzpomínkovou část knihy Zápotocký napsal během svého rekreačního pobytu na jugoslávském ostrově Rab v srpnu 1947, části, které bylo nutno srovnat s historickými dokumenty, pak dokončil na konci roku 1948, Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Antonín Zápotocký (dále jen fond AZ), kart. 77, a. j. 1644, Jak vznikl román *Vstanou noví bojovníci* (Vzpomínky Marie Zápotocké).

⁹ Zdeněk KÁRNÍK, *Památky revolučního hnutí Středočeského kraje: okres Kladno*, Praha 1973, s. 287.

¹⁰ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 4, fotokopie matričního listu.

¹¹ Zdeňka PRÁGEROVÁ, *Ladislav Zápotocký: život a dílo*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1986, s. 71.

¹² Ze *Vstanou noví bojovníci* byla tato teze převzata do většiny prací, dotýkajících se alespoň okrajově pobytu Ladislava Zápotockého v Zákolanech, pomluvy na jeho osobu měl šířit farář z vedlejší obce, viz např. s. 28: „*Socan a ďábel, je to prej, jak to povídal pan farář, úplně jedno.*“

¹³ Antonín ZÁPOTOCKÝ, *Vstanou noví bojovníci*, Praha 1951, s. 107–108.

¹⁴ Alois PĚNIČKA, *Otec a syn*, Kladno 1974, s. 81.

¹⁵ A. PĚNIČKA, *Otec a syn*, s. 81.

Obr. 1. Posmrtná maska a odlitek ruky Antonína Zápotockého. Zdroj: Národní muzeum, sign. H11U-1491.

a to včetně dobrovolných hasičů.¹⁶ Program byl rozdělen na dopolední a odpolední část a zúčastnil se ho také Ladislav Zápotocký se synem Antonínem, který „... si pamatoval, že byly řeči, tleskání a že nakonec bylo hlasováno“.¹⁷ Kladenský První máj se konal v oblíbeném lesním hostinci U Hvězdy a celé oslavy probíhaly vcelku poklidně, než byl závěrečný průvod rozehánán kvůli potyčce s četníky snažícími se zabavit rudý prapor.¹⁸

Angažovanost v místních spolcích byla jakýmsi předstupněm, možná lépe řečeno náhradou, k založení spolku vlastního. Jeho přípravou se Ladislav Zápotocký začal zabývat zanedlouho po svém nuceném příchodu, kdy se jako organizační skupina tajně po lesích scházel on, Václav Vosmík, Tomáš Lánský a Josef Efler a nepřímo se schůzi účastnil i malý Antonín, který měl za úkol hlídat před příchozími.¹⁹ V létě 1890 je pak založení spolku oficiálně povoleno, a tak vzniká Vzdělávací a podporující spolek pro okolí Budče.²⁰ Účel spolku je z názvu snadno pochopitelný, zvláště přihlédně-li se ke stanovám: Dle § 1 stanov je „*účelem*

Spolku vzdělávání a podporování svých členů s vyloučením všech politických i náboženských otázek“, dále pak § 4 říká: „*Prostředky, jichž spolek k dosažení účelu užití hodlá, jsou: a) pořádání přednášek z oboru vědeckého i společenského s vyloučením politiky, volné rozhovory, cvičení se v umění listovním, zpěvu i řečnictví; b) zřízení knihovny, odebírání časopisů a čtení poučných i zábavných knih a spisů; c) vzájemné se podporování.*“²¹

Je dobré zdůraznit, že Ladislav Zápotocký přikládal vzdělání a osvětě lidu a s nimi spojenému spolkovému životu více než velký význam, jak již mohlo být pozorováno z jeho vzpomínek či z dochovaného archivního materiálu, např. z přednášek *O vlivu a působení spolků na život společenský a národní z roku 1889, O účelu spolků vzdělávacích a prostředcích, které k dosažení účele toho voleny býti mají z roku 1887*²² nebo série článků uveřejňovaných v kladenské *Svobodě* v devadesátých letech. Dalším důkazem jeho důrazu na vzdělání a osvětlu je účast v muzejním odboru již zmíněného spolku Kaplíř či roku 1894 spoluorganizace místní

¹⁶ Miroslav KÁRNÝ – Alois PĚNIČKA, *Sto let kladenských železáren: příspěvek k dějinám českého železářství a k dějinám dělnického hnutí na Kladensku v letech 1854–1957*, Praha 1959, s. 206.

¹⁷ A. ZÁPOTOCKÝ, *Vstanou noví bojovníci*, s. 116; toto tvrzení je však třeba brát poněkud s rezervou.

¹⁸ M. KÁRNÝ – A. PĚNIČKA, *Sto let*, s. 206.

¹⁹ A. ZÁPOTOCKÝ, *Vstanou noví bojovníci*, s. 119.

²⁰ Jan ŠŤOVIČEK, *Ladislav Zápotocký a muzejnictví na Podbudečsku*, *Muzejní a vlastivědná práce*, 1974, roč. 12/82, č. 2, s. 86.

²¹ A. ZÁPOTOCKÝ, *Vstanou noví bojovníci*, s. 223–224, originál stanov viz Státní okresní archiv Kladno (dále jen SOKA Kladno), fond Vzdělávací spolek pro okolí Budče.

²² Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů (dále jen VOA ČMKOS), fond Ladislav Zápotocký (dále jen fond LZ), kart. 1, a. j. 3/1/2-3.

národopisné výstavy v Kolči; stejným způsobem se angažoval i po skončení výstavy, kdy byla založena Společnost přátel staroslavné Budče, která měla za cíl doplňovat činnost muzejního odboru Kapliře, zvláště co se týče archeologických památek Podbudečska.²³

Silnou oblastí zájmu, navázanou na vzdělání a osvětu, bylo pro Ladislava Zápotockého školství. Sám Zápotocký se zajímal o otázky vyučování, systém vzdělávání a školní reformy, sám měl ve svých poznámkách návrhy na některé změny ve školském systému. Průsečíkem jeho spolkových aktivit a zájmu o vzdělávání pak byla do jisté míry Jednota učitelů z okolí Budče „Amerling“, založená krátce po roce 1884.²⁴ Tím, že se tedy sám zajímal o aktivní výchovu dětí, je už z rodinného prostředí jasně dáno směřování jeho syna Antonína. Kromě vzdělání, které mu otec poskytoval, to byla i možnost účastnit se různých porad či schůzí spolku. Ostatně dovolím si soudit, že pro malého kluka byla účast na různých schůzích, tajných poradách či konečně i na Prvním máji zkušeností dobrodružnou, na kterou rád později dle všeho vzpomínal. Jak tedy vidno, Antonín Zápotocký přichází se sociálnědemokratickými myšlenkami do úzkého kontaktu již od dětství, navíc je prostředí, ve kterém vyrůstá, silně spjato s hnutím.

V roce 1890 v Zákolanech nastoupil povinnou školní docházku malý Antonín.²⁵ Učitel Václav Dlouhý později ve svých pamětech vzpomíná na své začátky v Zákolanech, mj. na setkání s Ladislavem Zápotockým a i na to, která „byl jeho synek Antonín mým nadaným žákem“.²⁶ Slova učitelova lze při pohledu na vysvědčení malého Antonína potvrdit, neboť jeho prospěch byl, až na výjimku v podobě zpěvu, vždy vynikající. Obdobných výsledků pak dosahoval i na měšťanské škole v Kladně, kam nastoupil roku 1894.²⁷

Dalším důležitým mezníkem, ve kterém se alespoň drobnou prací Antonín Zápotocký v Zákolanech měl angažovat, byla jeho výpomoc při volbách do říšské rady roku 1897. Jednalo se o první volby, při kterých bylo zřízením V. kurie umožněno hlasovat všem mužům starším 24 let, pokud nebyli soudem nijak zbaveni svých politických práv a bydleli v jedné obci alespoň šest měsíců. V této kurii tak mohli volit i voličové prvních čtyř kurií. Volby byly na většině území Čech organizovány jako nepřímé, tudíž volič nejprve zvolí tzv. volitele, kteří následně provedou konečnou volbu kandidáta.²⁸ Ve spojených obcích Zákolany-Kováry – Trněný Újezd byli voleni dva volitelé a asi není překvapivé, že za sociálnědemokratickou stranu zde kandidoval Ladislav Zápotocký a spolu s ním Václav Vosmík, jeden z jeho nejbližších přátel a spolupracovníků ze spolku; proti nim

pak kandiduje za stranu mladočeskou starosta a nyní již bývalý člen spolku Válek (ve skutečnosti Valdek) a jistý zaměstnanec cukrovaru.²⁹ I po letech stále plnil Ladislav Zápotocký funkci jakéhosi obecního písaře, tak i proto k němu před volbami lidé chodili, aby jim pomohl vyplnit hlasovací lístky, aby je náhodou sami nevyplnili špatně. Těmto přicházejícím pak Antonín vyplňoval jména kandidátů na jejich hlasovací lístky.³⁰ Volby dopadají pro sociální demokracii příznivě jak na Budečsku, tak na celém Kladensku, resp. ve volebním okrese 2. V Zákolanech jsou zvoleni Ladislav Zápotocký i Václav Vosmík, kteří pak svými hlasy dopomohou k volebnímu vítězství kandidátovi Josefu Steinerovi, který poráží kandidáta mladočeské strany Jana Mudru poměrem hlasů volitelů 416 ku 270.³¹

Rokem 1898 zakončuje Antonín Zápotocký svá školní léta na měšťanské škole v Kladně s velmi dobrým hodnocením.³² Jeho další budoucnost není zatím úplně jistá. Zápotockého první básnické pokusy a kresby svědčí o tom, že je vcelku talentovaným v oblasti umělecké, avšak finanční situace rodiny neumožňuje vydržování syna na studiích. Je tedy zvolena určitá schůdnější cesta, a Zápotocký odchází na konci roku 1898 ze Zákolan, aby se mohl od počátku následujícího roku učit na kamenosochaře na průmyslové škole pokračovací v Mělníce, neboť v tomto oboru může dát svému talentu průchod.

S koncem pobytu Antonína Zápotockého v Zákolanech je čas si odpovědět na otázky položené v úvodu této části. Antonín Zápotocký má se Zákolany spojitost ve dvou směrech. První je trávení dětství, doprovázené běžnými dětskými starostmi jako povinná školní docházka, dětské vylomeniny apod.³³ Druhým směrem je pak fakt, že Zákolany přináležejí k regionu se silným dělnickým hnutím, což ve spojitosti s činností otce Ladislava Zápotockého a popisovaného drobného zapojení Antonína do ní zavádá k pozdější stranické naraci Zápotockého jako uvědomělého již od dětství. Sepětí se Zákolany je pak sepětím nejen Zápotockého a místa, ale i Zápotockého a otce. Obecně tedy odpovědi na otázky 1) a 2) je: Ano, Zápotocký zde prožil ne krátkou a do budoucna formativní část svého života, která se dá považovat za pojítko mezi ním – regionem – a později velkým dějinným příběhem, který přijde v momentě proslavení, resp. v příhodném momentě.

Proslavení

Bez slavného rodáka by rodiště jako místo paměti logicky nemohlo vzniknout. Proto je třeba vystihnout moment, kterým se daný jedinec proslaví, a také to, jaký pak v takovém

²³ J. ŠŤOVÍČEK, Ladislav Zápotocký, s. 87.

²⁴ J. ŠŤOVÍČEK, Ladislav Zápotocký, s. 87; Jednota nesla jméno po Karlu Slavoji Amerlingovi, českém učiteli a zakladateli učitelského ústavu Budeč. Roku 1884 byl na Budči pohřben, viz Matriční záznam o úmrtí a pohřbu viz Kniha zemřelých roku 1884. Archivní katalog [online]. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=6DFD19C9BB3245D98513E03B53E6A0CE&scan=164>

²⁵ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, školní zprávy z let 1891–1892.

²⁶ Václav DLOUHÝ – Marie KOŤÁTKOVÁ, Cesta životem Václava Dlouhého, učitele, písmáka a dobrého člověka, Praha 1948, s. 180.

²⁷ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, školní zprávy z let 1894–1895; byl jediným ze zákolanských chlapců, který měšťanku navštěvoval; srov. A. ZÁPOTOCKÝ, Vstanou noví bojovníci, s. 244.

²⁸ V. STEINER, Pod železnou rukou neboli Jak se volí v páté kurii: návod ku volbám ve všeob. třídě voličů, Praha 1896, s. 7.

²⁹ A. ZÁPOTOCKÝ, Vstanou noví bojovníci, s. 264.

³⁰ A. ZÁPOTOCKÝ, Vstanou noví bojovníci, s. 265–266.

³¹ M. KÁRNÝ – A. PĚNIČKA, Sto let, s. 316.

³² NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, Vysvědčení na propuštěnou ze školy.

³³ Viz např. K. Drvola, „Druhý život“, s. 23.

momentě zachovává vztah ke svému rodišti, zachovává-li ho; a pokud ano, proč je tak činěno. Na tyto otázky druhého momentu, položené v úvodu textu, hledá odpovědi následující část článku. Samotná sláva však nemusí stačit. Je třeba brát v potaz postavení rodáka v momentě jeho proslavení, tj. jestli je podle oficiálního výkladu doby na dobré straně, či na straně špatné. Zápotocký je toho dobrý příklad. Byl známý již díky svému působení kolem prosincové stávky 1920, za první republiky zastával funkce ve vysoké politice a odborovém hnutí. Nicméně stál v opozici proti státu a establishmentu; mohl tak tedy být významnou osobností, ale nemohl být osobností, ke které by se hrdě rodiště mohlo všeobecně hlásit.

Proto by bylo marnou snahou hledat jakékoliv zmínky o Zápotockém v předválečných zápisech zákolanských pamětních knih. Jedinou stopou, kterou by hledající našel, by bylo pár zmínek o fungování Společnosti přátel staroslavné Budče.³⁴ Situace se mění s ohledem na změnu politiky KSČ v druhé polovině třicátých let, kdy se komunisté, vlivem výsledků VII. Kongresu Kominterny, posouvají do pozic státotvorných a v závěrečné fázi druhé světové války a po jejím skončení se stávají jedním ze základních kamenů obnoveného Československa. Zápotocký je postaven do čela odborů, a je tak jedním z nejvýznamnějších činitelů tzv. třetí republiky, připočte-li se k tomu ještě jeho stranická funkce. A právě rok 1945 je počátkem znovuoživení vztahu Zápotockého a Zákolan, neboť je začíná pravidelně navštěvovat a dávat jim prostor ve svých literárních dílech.

Druhý život a připomínání Ladislava Zápotockého v obci zpracoval v již citovaném článku s názvem „*Druhý život*“ Ladislava Zápotockého – Budečského Karel Drvola, který si v něm všimá natáčení filmu *Vstanou noví bojovníci*, připomínky 100 let od narození Ladislava Zápotockého či Pamětní síně otce a syna Zápotockých, zřízené v obci.³⁵ Zčásti se Drvolův článek překrývá s tímto, nicméně se jedná o překryv víceméně pochopitelný díky provázanosti otce a syna Zápotockých. Z tohoto důvodu jsou následující řádky věnovány explicitně pouze Antonínu s tím, že sledují udržování kontaktu s obcí do roku 1957 pomocí návštěv, reakce na oslavy narozenin či zvolení do prezidentské funkce. Tedy jak se ještě za Zápotockého života využívalo jeho příslušnosti k obci a jak s tím sama obec nakládala.

Z kronikářských zápisů je zřejmé, že Zápotocký navštívil Zákolany již v roce 1945, kdy se zúčastnil poutě na Buděč. Zhostil se zde při této příležitosti úlohy hlavního řečníka a promluvil o místě Budče v historii dělnického hnutí

v českých zemích, čímž měl na mysli otcovu zdejší činnost týkající se Vzdělávacího a podporujícího spolku pro okolí Budče.³⁶ Zákolany pak, resp. jejich vedení, ve kterém převažovali zástupci KSČ, v lednu roku 1947 udělily Zápotockému čestné občanství obce. To mu bylo slavnostně předáno 5. ledna na Místním národním výboru, přičemž po ceremonii Zápotocký s ženou Marií navštívili tamní továrnu na klavíry a nakonec Zápotocký opět zavzpomínal na svá dětská léta a otce, když promlouval ke shromáždění v zákolanském hostinci.³⁷

Rok 1947 je zajímavým ještě jednou záležitostí, která přesáhne rámeček regionu. Totiž Zápotocký někdy v průběhu roku vyslovil přání stát se členem Sokolské jednoty v Zákolanech, opět s odkazem na to, že ji zde zakládal jeho otec před padesáti lety. Sokolský výbor však odmítl žádost o jeho okamžité přijetí a poukázal přitom na vnitřní řád Sokola s tím, že i pro Zápotockého platí čekací doba šesti měsíců.³⁸ V lednu pak čekací lhůta uplynula a Zápotocký se dostavil do Zákolan na valnou hromadu sokolské jednoty a byl přijat za člena spolu s dalšími 29 uchazeči. Ve své řeči, kterou pronesl, ocenil sokolskou myšlenku s tím, že se pro něj jedná o ideální možnost sjednocení tělovýchovy.³⁹ Nutno podotknout, že vstup Zápotockého do Sokola byl jen politickým kalkulem, který měl usnadnit poukaz na rodinnou tradici, neboť v poválečných letech KSČ prosazuje sjednocení tělovýchovy právě pod hlavičku Sokola.⁴⁰

Událost nešla politickým oponentům komunistické strany, jejichž tisk zareagoval na domnělou adoraci Zápotockého, vyčítaje, že kvůli němu byla uspořádána slavnostní valná hromada. Tentýž tisk rovněž reagoval, často s ironizujícím nádechem, na informaci, kterou přinesl tisk komunistický, a sice že Zápotocký již v roce 1911 cvičil jako dorostenec na sletu. První zpráva, tedy ta o slavnostní hromadě, je dementována již podle kronikáře, který se coby příslušník KSČ rozčiloval, že sokolští funkcionáři nejevili o Zápotockého zvýšený zájem.⁴¹ Právo lidu pak vyvrátilo zprávu o možném Zápotockého vystoupení na sletu mezi dorostenci v roce 1911 s prostým poukazem na to, že v té době již mu bylo 27 let.⁴² Do zesměšňování Zápotockého kvůli jeho vstupu do Sokola, který do zajista nebyl motivován touhou po tělesné zdatnosti, ale spíše symbolikou, zašel pak sociálnědemokratický *Svět práce*, který otiskl následující anekdotu: „*Šešel se tuhle sokolský pracovník posl. Dr. Bláha se šéfredaktorem Rudého práva posl. Novým a hned byl v něm: „Když už denně píšete o všesokolském sletě, měli byste aspoň vědět, že byl odložen!” – „To vážně nevíme! A proč?” – tázal*

³⁴ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 56.

³⁵ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 20–45.

³⁶ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 99–100.

³⁷ *Práce*, 7. ledna 1947, s. 3.

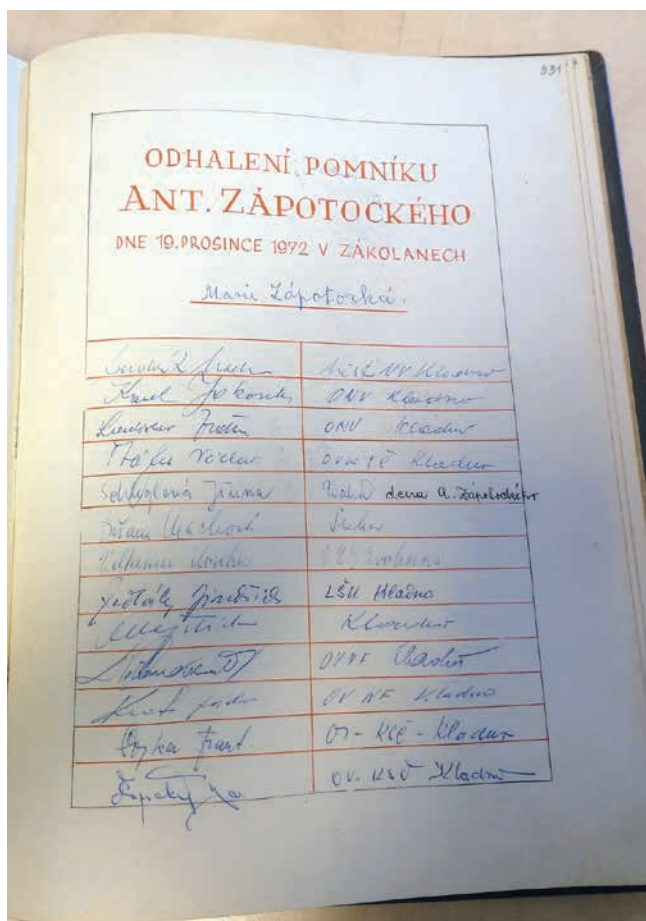
³⁸ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 110.

³⁹ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 112, vlepěný výstřížek z nejmenovaného periodika, s největší pravděpodobností se jedná o obrázkový *Květen*.

⁴⁰ Sjednocením by se vytvořila šance na lepší kontrolu tělovýchovných organizací, podobný postup komunisté hájili u prakticky všech společenských organizací a spolků již v čase 2. světové války, přičemž téma se ve třetí republice stalo předmětem politického boje. Více ke sjednocování tělovýchovy v Československu viz Marek WAIC, Sjednocování československé tělovýchovy a sportu po druhé světové válce, in: Jan KALOUS – František KOLÁŘ (eds.), *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*, Praha 2015, s. 14–46. Po únorovém převratu ostatně sám Zápotocký prohlásil, že „*zhoubné důsledky roztržité organizace tělovýchovy musí být co nejrychleji napraveny. [...] soustředíme všechnu péči o tělovýchovu ve všech jejích oborech a také v oboru sportu do jednotné tělovýchovné organizace, již se stane Sokol.*“, P. Waic, Sjednocování, s. 37.

⁴¹ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 111.

⁴² VOA ČMKOS, fond Antonín Zápotocký (dále jen AZ), kart. 14, a. j. 103, výstřížek z časopisu *Vývoj* z 11. února 1948, který otiskl zprávu z *Práva lidu*.

Obr. 2. Slavnostní zápis v Zákolanské kronice k příležitosti odhalení pomníku Antonína Zápotockého v roce 1972. Zdroj: Archiv obce Zákolany, Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 331.

se udiveně Nový – „Musíme totiž počkat, až se kolega Zápotocký naučí prostým.“⁴³

Další Zápotockého návštěva v Zákolanech přišla až po únorových událostech roku 1948. Dne 4. července, tedy zhruba dva týdny po nástupu do funkce předsedy vlády, navštívil opět svou rodnou obec a opět to bylo s nádechem sokolským, neboť tato návštěva se odehrála ke konci sokolského sletu, jak ostatně zdůraznil sám kronikář. Po návštěvě svého rodného domu, č. p. 19, promluvil před shromážděním více než tři tisíc lidí na fotbalovém hřišti. V projevu kromě již obligátního vzpomínání na dětství, kdy mimo jiné zavzpomínal na učitele Václava Dlouhého, se dotkl i Sokola coby prvku sjednocené tělovýchovy v Československu a vyzval k zapojení všech ostatních tělovýchovných spolků právě do jeho struktur.⁴⁴ V tomto kontextu je pak více než zajímavé pokračovat v kronice o pár stránek dál, kde

se kronikář rozepisuje o čistkách v Sokole z důvodu jejich neposlušnosti vůči nově nastolenému režimu.⁴⁵

Na Vánoce roku 1948 bylo vydáno první ze Zápotockého beletristických děl, tedy *Vstanou noví bojovníci*. Zákolanům se tak díky vskutku masivní propagaci románu v tisku a díky následným adaptacím (zejména rozhlasovým a divadelním) dostalo větší pozornosti, přičemž došlo i na adaptaci filmovou.⁴⁶ Film měl premiéru v únoru 1951, v době blížícího se výročí 100. narozenin Ladislava Zápotockého. Tato událost samozřejmě nemohla kolem Zákolan projít jen tak bez povšimnutí. V úterý 24. července 1951 se u příležitosti 30. výročí založení KSČ v Zákolanech uskutečnila slavnost, na níž došlo k odhalení pamětní desky Ladislavu Zápotockému na domě č. p. 19 za účasti tehdejšího ministerského předsedy Antonína Zápotockého.⁴⁷

Zajímavé je, že datum 24. července nebylo zvoleno náhodně, ale tak, aby se událost odehrála u příležitosti každoroční poutě na Budeč. Před přítomnými promluvil coby hlavní řečník páter Josef Plojhar, který přítomně, na dosud nábožensky laděné oslavě, seznámil s novým postojem komunistické vlády k církvi a věřícím.⁴⁸ Oslavy se vůbec nesly v duchu kombinace tradic a moderny: již den předem, 23. června, byl večer promítán film *Vstanou noví bojovníci*, přičemž 24. června pak, mimo projevy, proběhlo vystoupení pionýrů a souborů Československého svazu mládeže. Tradičnější část pak představuje vystoupení středočeské filharmonie, prezentující se Dvořákovými Slovanskými tanci, a večerní lidová veselice s tancem.⁴⁹

Zápotockého 70. narozeniny, které připadly na rok 1954, byly využity k centrálně organizované propagandistické práci spojené s v této době již druhým dělnickým prezidentem. Pokud bych měl uvést jeden příklad za všechny, tak Ústav dějin KSČ připravil k této příležitosti rozsáhlou, z velké části fotografickou publikaci věnující se životu Antonína Zápotockého, která dle úvodu „*má přiblížit našim pracujícím bohatý, hrdinský život Antonína Zápotockého, naplněný prací a bojem za vítězství a lepší život pracujícího lidu*“.⁵⁰ Zákolany samy vsadily na budování místa paměti. V neděli 19. prosince 1954 byla pod pamětní deskou Ladislava Zápotockého na domu č. p. 19 odhalena druhá pamětní deska, tentokrát ovšem věnovaná Antonínu Zápotockému, jejíž text zní: „*V tomto domě se narodil dne 19. prosince 1884 Antonín Zápotocký*“.⁵¹

Zápotocký tak ke svému rodnému místu udržuje v letech svého vrcholu aktivní vztah, který se, až na výjimky jako třeba epizoda se Sokolem, zdá být nenuceným, pramenícím z jeho dobrých vzpomínek, resp. vzpomínek na rodinnou minulost. Ta je však díky provázání s tehdejší politicko-spoločenskou situací více než aktuální, a díky tomu přitahuje pozornost a vytváří prostor pro práci se Zápotockým ve veřejném prostoru místa už za jeho života. V tomto kontextu

⁴³ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 14, a. j. 103, výstřižek ze *Světa práce* z 11. února 1948.

⁴⁴ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 121–122.

⁴⁵ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 128.

⁴⁶ Okolnosti vzniku filmu a jeho natáčení v Zákolanech zpracoval ve svém článku Karel Drvola, viz K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 28–31.

⁴⁷ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 31.

⁴⁸ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 32.

⁴⁹ Pozvánka MAV NF Trněný Újezd – Zákolany k odhalení desky, in: Dodatek Pamětní knize obce, s. 157.

⁵⁰ AZ 1884–1954, předmluva neustráňovaná, publikaci před jejím vydáním měl schválit sám Zápotocký, viz NA Praha, fond MZ, kart. 12, a. j. 107. Rukopis zmíněné knihy s žádostí o posouzení Antonínem Zápotockým.

⁵¹ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 32.

do popředí vystupuje provázanost s otcem Ladislavem Zápotockým, a to jak v ohledu vlastním rodinném, tak i politickém. Sám Zápotocký umocnil propojení sebe a Zákolan svou beletristickou činností, čímž přinesl své rodné obci místo ve všeobecném povědomí (minimálně v povědomí čtenářů těchto knih). Postupující doba a 50. léta pak navíc umocňují svým vlastním duchem zdůrazňování propojení a odkazování na původ druhého dělnického prezidenta.

Smrt

Smrt je přelomem mezi minulostí a současností, neboť život svým koncem získává formu minulosti.⁵² Tato forma je pak paradoxně důležitá pro rozvoj rodiště jako místa paměti. Krátký úsek, během něž je smrt intenzivně prožívána, a následné krátké období, které by se dalo označit jako žitý žal, zavdává impulsy pro trvalou připomínku daného jedince, aby tak nemohlo dojít k jeho oddělení od daného místa, neboť trvalá a pevná připomínka v prostoru má potenciál uchovat zemřelého v komunitě déle nežli ponechání vzpomínání na něj jednotlivcům. Zároveň tak poskytuje prostor pro genezi oficiálního narativu spojeného s osobností, která se váže na politické proměny doby, které překračují místo rodiště dané osobnosti, a dávají mu tak širší rozměr, než jaký by měl v roli pouhé vzpomínky lidí. Stává se symbolem. Výsledkem toho jsou pak nejčastěji pomníky osobností, které usnadňují orientaci v dějinách a předávají tak další generaci zakořeněné tradice.⁵³

Konstrukce a vytváření Zákolan jako místa paměti spojeného s osobou Antonína Zápotockého tak rovněž odvisí od jeho úmrtí. Jak bylo ukázáno, tak již před úmrtím byly v Zákolanech vytvářeny objekty a stopy Zápotockého, nicméně teprve smrt dává možnost tyto snahy rozvinout v co největší šíři, jejíž intenzita má sice krátkého trvání, ale jejich následky zůstávají přítomné. Smrtí končí vlastní život Zápotockého, díky jeho udržení v místě však není smrtelným. V kontextu následujících stran je více než zajímavý vlastní Zápotockého pohled na tuto problematiku: „*Nikdy jsem nebyl přítelem vynášení osobnosti nad kolektiv. Mnohé věci jsem těžce nesl. Bránil jsem se pojmenovávání závodů jmény živých osob. Ocitnul jsem se v těžkém postavení po mém zvolení prezidentem. Kult osoby měl zde vžitou tradici. Snažil jsem se tomu čelit. Je otázka, zda jsem to činil správně. Snažil jsem se neoficiálně chodit mezi lidi.*“⁵⁴

Dvacátý sjezd Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956 přinesl odhalení a odsouzení kultu osobnosti, který byl podle sovětského vzoru budován ve státech

východního bloku včetně Československa.⁵⁵ Ač bylo největší úsilí v tomto ohledu vynaloženo směrem ke Klementu Gottwaldovi, neušli mu ani jiní vysocí funkcionáři strany a státu, tedy včetně Antonína Zápotockého. Kult osobnosti měl sice v době Zápotockého smrti svá nejlepší léta za sebou, pořád bylo možné pozorovat jeho dozvuky, určitě pak v případě Československa, které bylo v tomto ohledu místy (a rozhodně trváním některých principů) papežštější než papež. Manifestační pohřeb Zápotockého byl jakýmsi dozvukem odcházející éry tohoto fenoménu, který má v následující dekádě definitivně ustoupit.

Zápotockého smrt na podzim 1957 přinesla rozsáhlou organizaci místních smutečních akcí, organizovaných z centra. V souvislosti s úmrtím byl na území republiky vyhlášen státní smutek a místní organizace strany obdržela, jako všechny ostatní v okrese, pokyny k organizaci smutečního shromáždění v obci, dle kterých má povinnost na něm promluvit předseda MNV, a sice má přednést předem předepsaný projev schválený OV KSČ. Krom toho bylo nutné připravit kondolenční knihy a postavit ke smutečnímu místu čestnou stráž, tvořenou členy různých složek Národní fronty (ČSM, hasičů etc.).⁵⁶ V sobotu 16. listopadu, v den pohřbu, se trýzna za Zápotockého konala i v Zákolanech a proběhla přesně podle předpisů stanovených směrnicí.⁵⁷ Do parku naproti domnělému rodnému domu, tedy do míst, kam bude později umístěn figurální pomník, byla postavena busta s čestnou stráží, tvořenou střídavě všemi složkami Národní fronty. Smuteční deputace vyslaly okolní obce, okresní a krajské organizace a více než symbolicky rovněž Důl Zápotocký na Kladně. Ty pak k bustě položily věnce; úhrnem se mělo zúčastnit na 60 deputací.⁵⁸

Po smrti Zápotockého začala obec připravovat zřízení místa, kde by byl Zápotocký trvale připomínán coby nejvýznamnější zdejší rodák. V roce 1958 byla na MNV v Zákolanech naplánována a zřízena místnost na umístění Zápotockého posmrtné masky.⁵⁹ Tento improvizovaný smuteční prostor se nakonec díky iniciativě Zákolanského MNV rozrostl na dvě místnosti v prostoru přízemí Národního výboru.⁶⁰ Zároveň s tím vychází aktivita i z centra, neboť v březnu 1958 získává Zápotockého rodný dům nižší stupeň památkové ochrany; je prohlášen za kulturní památku.⁶¹ Ač je tedy možné pozorovat, že na konci padesátých let skutečně vzniká snaha a iniciativa vytvořit ze Zákolan místo navázané v duchu stalinského kultu osobnosti na Antonína Zápotockého, kvůli politicko-spoločenským změnám v Československu koncem padesátých let nejsou tyto aktivity rozvíjeny tak, jako tomu bylo s Klementem Gottwaldem ještě v roce 1953.

⁵² J. ASSMANN, *Kultura a paměť*, s. 34.

⁵³ Jiří POKORNÝ – Zdeněk HOJDA, *Pomníky a zapomínky*, Praha 1997, s. 16.

⁵⁴ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 21-1, Poznámky AZ, nečíslováno, nedatováno – Zemědělství, stranický aparát, etc. Původně bylo bodů deset, avšak čtyři poslední se nedochovaly, text má až charakter jakési osnovy k sebekritice.

⁵⁵ Stranou teď zůstanou specifické obsahy a formy kultu osobnosti, které v jednotlivých zemích nabyly, stejně tak kult osobnosti ve státech mimo východní blok, jako například Titův kult v socialistické Jugoslávii, o něm více např. Srđan RADOVIĆ, *Grad kao tekst*, Beograd 2013.

⁵⁶ Archiv obce Zákolany (dále jen AOZ), dokumentace ke kronice, Směrnice k organizaci smutečního shromáždění ze dne 14. listopadu 1917 vydaná OV KSČ a ONV Kralupy nad Vltavou, s. 1.

⁵⁷ AOZ, dokumentace ke kronice, Oznámení o smutečním shromáždění v obci Zákolany.

⁵⁸ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 198.

⁵⁹ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 198, s největší pravděpodobností se jednalo o kopii. Originál posmrtné masky s odlitkem ruky je uložen v Národním muzeu pod sig. H11U-1491.

⁶⁰ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 39.

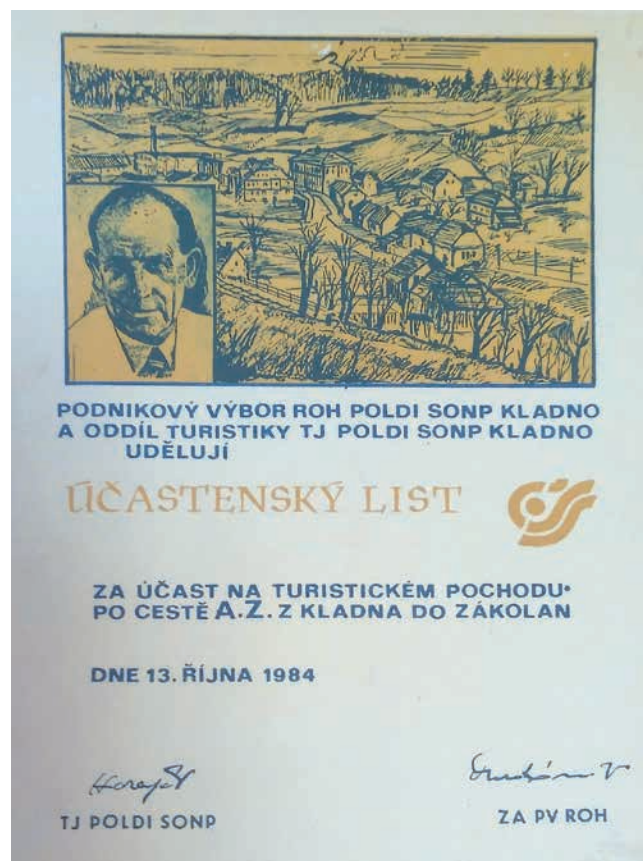
⁶¹ Venkovská usedlost – rodný dům Antonína Zápotockého. Národní památkový ústav: Památkový katalog [online]. 2015 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-rodny-dum-antonina-zapotockeho-2279454>

V širším kontextu se dá říct, že se práce se Zápotockým a jeho propagace celkově změnila jen na sbírání vzpomínek jeho spolupracovníků, přátel či blízkých, nevznikají např. žádné propagandistické, ale ani vědecké publikace věnující se Zápotockému a jeho působení v regionu, jaké by se daly najít, sice v omezené míře, v letech padesátých.⁶² Ani Zákolany coby rodné místo velikána komunistické strany se v tomto ohledu neliší. Vlastní obecní záznamy jasně dokazují, že místní vzpomínání na Zápotockého se omezovalo jen na příležitostná shromáždění a vzpomínání, k čemuž byla např. vícekrát přizvána Marie Zápotocká.⁶³ Příčina by se možná dala najít v politickém zadání Ústavu dějin KSČ. Ten ve svých metodických materiálech z počátku šedesátých let označoval biografické práce v podmínkách regionálního výzkumu za problematické a doporučoval místo nich zpracovávat edice pamětníků různých jubileí.⁶⁴

V zákolanském případě tedy smrt dokáže zformovat obec jako centrum smutku pro přilehlé okolí, což se přeneslo i do pozdějších let díky zbudování figurálního pomníku. Ze smutku se později přemění v centrum obecných připomínek a významných událostí, jak je nastíněno dále. Zároveň s tím však udržuje Zápotockého naživu, a to ve dvou rovinách. Jako našeho rodáka, našeho Toníka, který zde vyrostl jako my všichni ostatní, a jako státnickou figuru, která se v rámci oficiálního výkladu dějin má stát jedním z nezapomenutých velikánů, neboť stál na začátku cesty k budování konečného vývoje společnosti. Ironicky však s ústupem doktríny kultu osobnosti nedochází k velkému rozvoji druhého života hned a pompézně, ale musí si počkat na další příhodný okamžik. Během doby však nedochází k zapomenutí, Zápotocký je jen připomínán jinými a skromnějšími prostředky.

Druhý život

S normalizací nastupující počátkem sedmdesátých let režim postupně opět počíná využívat velké osobnosti dějin strany k vlastní prezentaci a propagandě, a to včetně Antonína Zápotockého. Kromě vydávání rozličných brožurek, popisujících jeho život či politickou činnost, se Zápotocký začíná opět vracet do veřejného prostoru ve svém rodném kraji. V rámci Zákolan je toto úsilí vyvíjeno zejména dvěma směry – snahami o zbudování figurálního pomníku a přetrvávajícím, ale ne docela úspěšným projektem ke zbudování pamětní síně otce a syna Zápotockých. Pochopitelně snahy nejsou tak silné, jako by byly v případě pokračování kultu osobnosti i přes polovinu padesátých let. Možná ale právě díky zdánlivě nenucenému budování místa paměti v Zákolanech mu zůstala zdánlivost autentického vzniku a autenticity obecně. Část textu níže se zabývá vytvářením Zákolan

Obr. 3. Pamětní list pro účastníky turistického pochodu Po cestě AZ z Kladna do Zákolan z roku 1984. Zdroj: Archiv obce Zákolany, Dokumentace ke Kronice obce Zákolany 1986 – IV. díl.

jako místa paměti v rámci ideologické práce s dějinami strany s přihlédnutím ke specifiku rodného místa.

V úterý 19. prosince 1972 došlo v Zákolanech za účasti Marie Zápotocké, dcery Jiřiny a početné delegace z OV KSČ a ONV z Kladna k odhalení pomníku Antonína Zápotockého v místním parku. Odhalení bylo pojaté jako pásmo hudebních vystoupení a projevů řečníků, z nichž hlavním byl předseda MNV Zákolany Oldřich Doucha. Ten ve své řeči nezapomněl na propojení otce a syna Zápotockých s obcí a v závěru řeči prohlásil: „... jméno Antonína Zápotockého není pro nás jen pouhým symbolem – ale skutečně živým výrazem činů a důvěry v budoucnost“.⁶⁵ Podle mého názoru měl být pomník zpřítomněním Zápotockého, jakéhosi symbolického vložení do rodného místa, čímž mělo být docíleno jasného výrazu propojení Zápotockého se Zákolany a vytvoření místa paměti ve veřejném prostoru přímo v exponovaném prostoru parku při hlavní silnici. Samotný pomník měl podobu bílého kamenného kvádrů, na který byla umístěna plastová kopie sochy Antonína Zápotockého,

⁶² Např. Svoboda, 19. prosince 1964, zpráva je složená ze vzpomínek čtyř lidí.

⁶³ V Zákolanech např. pohovořila v šedesátých letech na besedě, ze které byl pořízen audiozáznam pro rozhlas, Archiv obce Zákolany, karton Antonín Zápotocký, zmíněný audiozáznam; kromě toho by se další jediný důraz na Zápotockého dal najít v názvu fotbalového turnaje, tzv. memoáru Antonína Zápotockého, uskutečněného za účasti Marie Zápotocké v Zákolanech v roce 1967. Marie Zápotocká zde měla být bouřlivě uvítána a poté provedla slavnostní výkop k závěrečným zápasům. Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 243. Nutno dodat, že existoval ještě Memoriál Antonína Zápotockého na Kladně, což byla soutěž žáků v ledním hokeji, viz NA Praha, fond Marie Zápotocká (dále jen MZ), kart. 10, a. j. 93.

⁶⁴ Lukáš FASORA, Krajina revolučních tradic (1920–1989) – kolébka nového člověka. Příklad Brněnska, Kladenska a Rosicka-Oslavanska, in: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Denisa NEČASOVÁ a kolektiv, Svůdnost sociálního experimentu: nový člověk 20. století, Praha 2017, s. 192–193.

⁶⁵ Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany, s. 336.

odhalena o rok dříve na Kladně, pocházející z dílny sochaře Viktora Dobrovolného.⁶⁶

Po odhalení památníku se z obce do jisté míry skutečně stává jakési poutní místo, ostatně zákolanská kronika uvádí až 30 000 návštěvníků za rok, přičemž se většinou jedná o účastníky organizovaných výletů, školních exkurzí, podnikových výletů apod.⁶⁷ Vznikl tedy plán na rekonstrukci domu č. 19, tedy domu, jenž je označován coby rodný dům Antonína Zápotockého, a jeho přebudování na Památník Ladislava a Antonína Zápotockých; přičemž tato rekonstrukce měla být dílčí součástí velkolepější přeměny Zákolan na památné místo počátků dělnického hnutí. Celý projekt ovšem nakonec dostal na konci sedmdesátých let pomyslnou stopku z Krajského národního výboru, pravděpodobně z důvodu nedostatku prostředků, které by jej umožnily financovat.⁶⁸

Pamětní síň však nakonec vznikla, i když ne v domě č. 19. Za účasti historika Zdeňka Kárníka, zaměstnaného tehdy coby památkáře ve Středočeském kraji, došlo roku 1979, u příležitosti Zápotockého nedožitých 95. narozenin, k instalaci pamětní síně v prostoru MNV Zákolany. Samotná kronika se o ní zmiňuje jako o relativně skromném projektu, na což poukazují i samotní návštěvníci.⁶⁹ V síni byly kromě podobizen otce a syna Zápotockých vystaveny různé dokumenty spjaté s jejich činností, bílý spolkový prapor, tolikrát zmiňovaný v knize *Vstanou noví bojovníci*, takřka legendární chlebové figurky, které Antonín Zápotocký vymodeloval během svého pobytu ve věznici na Borech, či rodokmen rodiny Zápotockých. Ta byla na slavnostním otevření síně opět zastoupena, tentokrát již jen dcerou Antonína Zápotockého Jiřinou.⁷⁰ Problém s prostorem, ve kterém byla síň umístěna, byl kritizován poměrně pravidelně. V roce 1983 byla síň označena samotným zákolanským MNV za nevyhovující významu památky Ladislava a Antonína Zápotockých, přičemž se MNV spoléhal na spolupráci s ONV Kladno a kladenským muzeem ohledně možného řešení stávajícího nevyhovujícího stavu.⁷¹

Rok 1984 přinesl sté výročí Zápotockého narození. Zákolanský MNV si byl dozajista vědom významu tohoto výročí, proto s přípravami oslav začal s téměř dvouletým předstihem. Již na konci roku 1982 byly vypracovány hrubé návrhy úprav, které bude nutné uskutečnit, a to jednak kolem samotného památníku (například nutnost opatřit plastovou sochu náterem či připravit vydání tematické brožury), tak i v obci samotné, neboť v návrhu jsou obsaženy plány

na rekonstrukci hostince, instalaci závor na železniční přejezd či vyasfaltování parkoviště.⁷² Zákolanský MNV se dohodl na spolupráci Ústřední rady odborů, která ústy tajemníka Španiela přislíbila pomoci při rekonstrukci některých objektů v obci, včetně náteru sochy. Celkově pak byla ustanovena okresní komise k uspořádání oslav 100 let výročí narození Antonína Zápotockého, která měla připravit průběh akcí pro okres, mj. za účasti MNV Zákolany.⁷³

Spolupráce zejména s ÚRO přinesla více než uspokojivé výsledky. V únoru 1984 byly na poradě MNV Zákolany, ÚRO, OV KSČ a ONV přijaty závěry, že předsednictvu ÚRO bude navrženo, aby stávající památník s plastovou imitací sochy byl nahrazen pomníkem bronzovým, spolu s novým podstavcem a parkovou úpravou. Zároveň s tím byla diskutována situace ohledně domu č. 19. Ten se stále nacházel v soukromém vlastnictví, neboť předchozí dohoda o předání domu MNV ztroskotala z důvodů popsaných výše. Na poradě byl nakonec přijat závěr, podle kterého měl být skrze Ministerstvo kultury České socialistické republiky podán návrh republikové vládě na prohlášení domu za národní kulturní památku.⁷⁴

Celkově se průběh roku 1984 v Zákolanech nesl v duchu průběžných připomínek Antonína Zápotockého, ovšem nikterak vybočujících ze zavedené praxe, s jedinou výjimkou, kterou bylo únorové udělení pamětní medaile Antonína Zápotockého Vojenskou akademií Antonína Zápotockého v Brně obci Zákolany.⁷⁵ V červenci například uspořádal TJ Sokol Zákolany pod patronátem ÚRO fotbalový turnaj na počest 100. výročí Zápotockého narození, přičemž sám tento turnaj vyhrál. Dále byly Zákolany v průběhu roku navštěvovány různými výpravami, školními výlety apod. více než v předcházejících letech; rovněž se v říjnu uskutečnil první ročník turistického pochodu Kladno–Zákolany, odehrávajícího se pod hlavičkou ROH.⁷⁶ Co se přípravy propagačních brožur týče, tak okresní organizace Národní fronty v tomto ohledu nezháňely a vydaly hned několik na sobě nezávislých tisků, zdůrazňujících propojení Zápotockého s Kladenskem.⁷⁷

Do podzimu probíhala práce na pomníku jen velmi pomalu, neboť Průmstav Kladno, který byl pověřen vybudováním nového podstavce pro bronzovou sochu, nedodržel dohodnutý termín dodání a nakonec byla jeho instalace dokončena s měsíčním zpožděním, necelé tři týdny před 19. prosincem, a to až na přímý zásah ÚRO.⁷⁸ Samotný pomník se nyní nacházel ve zrekonstruovaném parku s nově

⁶⁶ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 42.

⁶⁷ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 39.

⁶⁸ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 39.

⁶⁹ Kronika obce Zákolany, III. díl, s. 15.

⁷⁰ K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 39; srov. s Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 219.

⁷¹ Kronika obce Zákolany, III. díl, s. 170.

⁷² Kronika obce Zákolany, III. díl, s. 168.

⁷³ Kronika obce Zákolany, III. díl, s. 169.

⁷⁴ Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 188–189.

⁷⁵ AOZ, Dokumentace ke kronice, Darovací list k řečené medaili.

⁷⁶ Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 191; AOZ, Dokumentace ke kronice, Účastnický list pochodu.

⁷⁷ Např. MNV Zákolany vydal brožuru *Antonín Zápotocký a Kladensko. 1884–1984*, nevypovídající ovšem nic o reálném vztahu Zápotockého k regionu. Dále pak OV KSČ Kladno ve spolupráci s kladenským okresním muzeem vydal propagační životopis *Antonín Zápotocký. Člověk, státník, vždy komunist*, což byla v zásadě rozšířená verze stejnojmenného tisku z roku 1981. Brožury mají často společný jev: Ač se ve svých názvech či předmluvách zmiňují o příslušnosti Antonína Zápotockého ke Kladensku, následný text tuto příslušnost nikterak nereflektuje a je jen pouhým velice stručným biografickým výčtem, přičemž samotná Zápotockého činnost na Kladensku je zmiňována velice omezeně a povrchně. Zmiňované brožury jsou s několika dalšími příklady uloženy ve Státním okresním archivu na Kladně, viz SOKA Kladno, fond Antonín Zápotocký, karton 1, nečíslováno.

⁷⁸ Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 192.

Obr. 4. Pomník Antonína Zápotockého v Zákolanech po rekonstrukci soklu. Stav 2021. Zdroj: Archiv autora. Foto Jakub Izdný.

upravenou cestou vedoucí k řečenému pomníku, přičemž Zápotockého socha, tyčící se do výšky sedmi metrů, se stala skutečně jakýmsi objektem uctívání, k čemuž byl ostatně koncept umístění sochy naplánován.

Takto vytvořený komplex, nazývaný i jako Areál Antonína Zápotockého, se měl stát novým centrem obce, v jehož středu se do budoucna měly odehrávat veškeré důležité společenské momenty, ať se již jednalo o oslavy 1. máje, osvobození Československa či Vítězného února, tak i např. sliby jisker a pionýrů, a to vše pod zhmotněným dohledem samotného Zápotockého.⁷⁹ Není proto divu, že autorem celé koncepce umístění pomníku a úpravy jeho okolí byl pověřen architekt Václav Hlinský, držitel titulu národní umělec, který měl již na svém kontě rozsáhlé projekty jako přestavbu kladenského centra či výstavbu nových Lidic; který takto vytvořil více než pozoruhodný *genius loci*.⁸⁰ Hlinský byl rovněž autorem trojúhelníkového platu, na němž je umístěn podstavec. Toto plato, které sochu ještě více vyvyšuje, mělo sloužit k pokládání věnců při pietních aktech a tento prvek dodává pomníku charakter až jakéhosi kultovního objektu.⁸¹

Slavnostní odhalení pomníku proběhlo 19. prosince 1984, avšak s poměrně malou účastí vrcholných funkcionářů strany, přítomni byli jen dva. Většina členů předsednictva ÚV KSČ, včetně generálního tajemníka a prezidenta republiky Gustáva Husáka, si připomněla 100 let Zápotockého narození v Praze, při pietním aktu na žižkovském Vítězkově.⁸² Z ÚV KSČ se zákolanské slavnosti zúčastnil jen Karel Hoffmann, který byl ovšem zároveň předseda ÚRO, a tajemník ÚV KSČ Jindřich Poledník.⁸³ Hlavním řečníkem zde však byl tajemník OV KSČ Kladno Václav Štáfek, který ve své řeči poděkoval zejména Zákolanům za organizaci a péči o památku Antonína Zápotockého a rovněž Ústřední radě odborů, která umožnila svou podporou umístit do obce bronzovou sochu, místo stávajícího pomníku.⁸⁴

Shromážděným bylo rovněž oznámeno kladné rozhodnutí návrhu na prohlášení domu č. 19 za národní kulturní památku. Usnesením vlády České socialistické republiky z 12. prosince 1984 dům skutečně získal nejvyšší stupeň památkové ochrany, avšak žádné další přípravy k uskutečnění záměru expozice o otci a synu Zápotockých umístěné

⁷⁹ K čemuž skutečně docházelo, viz např. Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 364.

⁸⁰ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 44, a. j. 480, Socha(y) Antonína Zápotockého, s. 2; srov. např. Práce, 20. prosince 1984, s. 1. Více k Václavu Hlinskému viz Václav Hlinský. Archiweb [online]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/vaclav-hilsky>, o jeho díle např. katalog Josef PECHAR, Václav Hlinský: architektonické dílo, Praha [1982?].

⁸¹ AOZ, karton Antonín Zápotocký, Posudek restaurátorského atelieru Triton z roku 2010, s. 6.

⁸² Rudé právo, 20. prosince 1984, s. 1.

⁸³ Rudé právo, 20. prosince 1984, s. 1.

⁸⁴ Svoboda, 20. prosince 1984, s. 1–2.

v domě provedeny nebyly, v samotné důvodové zprávě k usnesení se hovoří jen o tom, že se „*zvažuje zbudování Pamětních síní Ladislava a Antonína Zápotockých v rekonstruovaném objektu u Libuše*“, tedy v úplně jiné budově než v domě č. 19.⁸⁵ Od tohoto záměru však bylo prohlášením domu č. 19 za národní kulturní památku definitivně upuštěno.⁸⁶ Zápotockého rodný dům se stává jedním ze dvou takto památkově chráněných míst souvisejících s dějinami dělnického hnutí v kladenském regionu; druhou takovou stavbou je Dělnický dům na Kladně.

Při náhledu do seznamu národních kulturních památek souvisejících s dělnickým hnutím po celé republice byl Zápotockého rodný dům spolu s rodným domem Klementa Gottwalda v Dědicích u Vyškova, rodným domem Bohumíra Šmerala v Třebíči či rodným domem již zmíněného Ludvíka Svobody v Hroznatíně jedním z několika památkově chráněných staveb tohoto druhu. Zápotockého rodný dům má ale poněkud hlubší význam než Gottwaldův apod., a sice proto, že se v něm skrze konstrukci dějin dělnického hnutí, směřující ke konečnému převzetí moci komunistickou stranou, spojuje odkaz zakladatelské generace českých sociálních demokratů, resp. socialistů 19. století, prezentovaný skrze osobu Ladislava Zápotockého, s tradicí komunistické strany, kde je spojnice utvořena skrze postavu Antonína Zápotockého. Tohoto faktu si je vědoma i tehdejší propaganda: „*Tento objekt, v němž se narodil soudruh Zápotocký, čelný představitel KSČ, ROH, významný státník a druhý dělnický prezident, se stal tímto prohlášením jedním z ojedinelých příkladů spojení revolučních tradic dělnického hnutí od jeho počátků v 19. století až k vítězství socialismu v naší vlasti.*“⁸⁷ V podobném duchu se vyslovil i Zdeněk Kárník, který ve své práci o památkách dělnického a komunistického hnutí ve Středočeském kraji uvádí: „*Spojení obou osobností v zákolanském památném místě, otce a syna, průkopníka socialismu, zakladatele KSČ a prezidenta socialistického státu, je v jistém smyslu téměř neopakovatelné a mimořádné ve světovém měřítku.*“⁸⁸

Právě tato propojení poskytují odpovědi na dvě otázky kladené v úvodu tohoto textu, tj. jakého Zápotockého chce/chtějí určité/určitá společenství přijmout a pomoci jaké vzpomínky tak činí. Co se týče odpovědi na otázku první, tak se jako odpověď nabízí, že se jedná o společenství dvojí, jednak obyvatel Zákolan, spojených domnělým poutem se svým rodákem, a jednak společenství komunistické strany, které jej jako svého staví na pomyslný i reálný piedestal. Odpověď na druhou otázku je zde rozvinuta již od předchozí části textu: přítomnost, do které je Zápotocký přijímán, se mění a s tím se mění i práce se vzpomínkou na něj, od pozdního kultu osobnosti přes ústup jedince v oficiálních narativích až po normalizaci a opětovné povolání těchto figur na ideologické strážce. Lze se domnívat, že společenství obce zůstává však během těchto proměn vázáno

na Zápotockého jako někoho, kdo mu zpřístupňuje velký příběh a umožňuje mu být jeho součástí. Zbývá pak poslední proměna společenství, kterou přináší pád režimu, který vzpomínku na Zápotockého nejen v Zákolanech vydržuje.

Konečným dotvořením místa paměti v Zákolanech mělo být už vícekrát diskutované muzeum v rodném domě Antonína Zápotockého, které by nahradilo nevyhovující pamětní síň umístěná v prostorách MNV. V roce 1987 se tato otázka opět dostává na pořad jednání, přičemž k definitivnímu otevření muzea mělo dojít v roce 1992; spolu s tím se měla skrze ONV vyjednat s majiteli domu jeho náhrada.⁸⁹ Nicméně vývoj v zemi se ukázal být rychlejší než uskutečňování záměrů k otevření muzea a po roce 1989 z podobných úvah definitivně sešlo a to otevřelo pro Zákolany jako rodiště druhého „*dělnického prezidenta*“ poněkud nejistou budoucnost.

(De)konstrukce místa paměti

S pádem režimu a proměnou politicko-společenského zřízení přestávají být existující místa paměti spojená a navázaná na komunistickou stranu žádoucí, a přichází tak na řadu jejich likvidace. Odstraňování pomníků, přejmenování ulic, rušení či reformulace státních svátků apod. jsou asi nejviditelnějšími projevy této transformace. Jeden pomník se skácí, aby jej mohl nahradit jiný, ulice dostane název jiné osobnosti či místa a svátek dostane (staro)nový název. V rámci budování nového systému se tedy jedná o vymazání paměti z veřejného prostoru a její nahrazení pamětí jinou, přičemž je tento proces součástí prosazování nových světónázorů.⁹⁰ Tak byla kladenská hlavní třída odňata Antonínu Zápotockému a pojmenována po Cyrilu Boudovi, stejně tak jako se kladenská huť Koněv vrátila ke svému původnímu názvu Vojtěšská. Princip těchto proměn, resp. návratů, má tedy stejný rámeček; přičemž takovýchto případů by se po celé republice daly napočítat stovky, ne-li tisíce.

Rodná místa jsou v tomto ohledu složitější, a to z výše nastíněných důvodů, zejména vzhledem k propojení skrze osobnost s velkými dějinami. Jednoduše by se dalo říct, že neexistuje síla, která by dokázala vykořenit rodáka z jeho obce, byť to může být celospolečenský zájem; v obecní paměti s ní navždy zůstane provázán.⁹¹ Rodiště je speciálním poutem s osobností, zvláště ve chvíli, kdy má i existující dějiště, tedy rodný dům či místnost. Na něj jsou pak navázány a od něj se odvíjejí a vyrůstají další a další otisky ve veřejném prostoru. Poslední část tohoto textu tak slouží jako přehled potýkání se se Zápotockým v Zákolanech po roce 1989, přičemž důraz je kladen zejména na figurální pomník, neboť ten zůstal v zásadě jediným fyzickým otiskem Zápotockého ve vsi, a budí proto největší kontroverze a vášně. Pozornost je soustředěna zejména na něj, neboť se ve sporu o tento pomník zrcadlí český spor o komunistickou minulost, stejně tak jako snahy o její uchopení, resp. jednoduché (ne)vypořádání.

⁸⁵ Aoz, Dokumentace ke kronice, Usnesení vlády ČSR a důvodová zpráva k němu.

⁸⁶ Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 220.

⁸⁷ Svoboda, 21. prosince 1984, s. 1; tabulka památek viz L. FASORA. Krajina revolučních tradic, s. 197.

⁸⁸ Z. KÁRNÍK (ed.) Památky revolučního hnutí Středočeského kraje, s. 29, cit dle K. DRVOLA, „Druhý život“, s. 41.

⁸⁹ Kronika obce Zákolany, IV. díl, s. 351, 356; na rekonstrukci domu byla dokonce za 20 000 korun zadána studie.

⁹⁰ S. RADOVIČ, Grad kao tekst, s. 38.

⁹¹ Například snahy města Braunau na Innu o vyrovnání se s Hitlerovým rodným domem, viz Austrian architects will transform Hitler's birthplace into a police station. CNN [online]. Warner Media Company, 2020, 3. 6. 2020 [cit. 15. 7. 2021]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/style/article/austria-hitler-birthplace-police/index.html>

Polistopadové osudy zákolanské sochy se nesou ve znamení pře o to, zdali sochu, coby symbol minulého režimu, na násvi ponechat, či nikoliv. Nabízí se přitom několik analogických případů pomníků komunistických státníků, jako např. odstraňování několika pomníků Klementa Gottwalda, Jana Švermy v jeho rodném Mnichově Hradišti (který byl rovněž jako Zápotockého zákolanský pomník natřen barvou, tentokrát oranžovou) či jiné Zápotockého sochy, umístěné na Kladně. Zákolanský pomník tak tvoří jednu z mála výjimek, neboť dokázal přežít turbulentní období 90. let spojených s všudypřítomným antikomunismem a pomalu upadal do zapomnění. Pokud se o soše někdy psalo v médiích, pak se jednalo o nahodilou zprávu, prezentující ji víceméně jako kuriozitu vhodnou k navštívení v rámci výletu po středních Čechách či v souvislosti se snahami o odstraňování více či méně podobných relikvů komunistické éry.⁹²

Rok 1989 socha přečkala bez sebemenší úhony, což dozajista souvisí se vztahem místního obyvatelstva k ní. Ostatně sami obyvatelé odsoudili to, když byla na konci roku socha Zápotockého polepena mladými lidmi nálepkami Občanského fóra a hesly tohoto hnutí.⁹³ Pomník rovněž unikl osudu své kladenské předlohy, která byla na počátku devadesátých let rozhodnutím města odstraněna. Důvod přetrvání sochy lze hledat v jednoduchém a výše nastíněném vysvětlení; 1) v prostém faktu, že Zákolany jsou místem poměrně odlehlým, tedy Zápotocký nestál denně na očích většímu počtu lidí ve větší aglomeraci; 2) nelze zapomenout ani na možnou přetrvávající nostalgii a provázanost místních s touto osobností. Socha pak na dlouhou dobu upadla prakticky v zapomnění, kdy neprobíhala žádná větší diskuse o jejím možném odstranění, byla spíše náhodně popisována coby kuriozita a možné zpestření případného výletu do oblasti Podbudečska.⁹⁴

Širší veřejnou diskusi ohledně sochy přinesl incident z listopadu 2012. Vpředvečer 55. výročí Zápotockého úmrtí místní spontánní recesistické uskupení Kovar natřelo Zápotockého sako rudou a boty bílou barvou.⁹⁵ Jako důvod svého jednání uvedl za skupinu Jano Zajíc: „... chceme nenásilnou formou s nadhledem a přitom esteticky poukázat na to, že socha se stává ústředním motivem centra Zákolan, které si nechceme spojovat s komunistickým režimem. Nelze změnit dějiny, ale můžeme pozměnit formu instalace sochy, která je nyní vyšší než nejvyšší strom v parku. [...] Svým činem chceme rozpoutat debatu o tom, jak se sochou dále naložit.“⁹⁶

Záměr se skupině vcelku podařil, neboť diskuse o budoucnosti památníku a dominanty obce trvá do dnešních dní. Akce si vysloužila jak pozitivní, tak negativní reakce, např. okresní výbor Klubu českého pohraničí – tedy součást kontroverzního a možná až bizarního občanského sdružení,

Obr. 5. Pomník Antonína Zápotockého v Zákolanech s pohledem na jeho domnělý rodný dům. Stav 2019. Zdroj: Archiv autora. Foto Martin Jelínek.

kteří adoruje pohraniční stráž a uzavření hranic na základě zákona o ochraně státních hranic z roku 1951⁹⁷ – starostce obce zaslal dopis, dle něžž jsou původci akce „*skupinka čtyř debilů ... s naprosto vymytými mozky. [...] Jedná se o největší vandalství... pocházející z naproste nevědomosti... krmené současnými pravicovými sdělovacími prostředky*“ [zvýraznil autor dopisu, pozn. MJ].⁹⁸ O celé záležitosti informoval i celostátní tisk, čímž se případu dostalo ještě větší mediální pozornosti, přičemž jeden z největších impulsů k jejímu rozpoutání byla medializace události pomocí televizních reportáží, z nichž do popředí vystupuje ta z pořadu Reportéři ČT, o které bude ještě níže pojednáváno.⁹⁹

Diskusi o pomníku prostupovalo několik názorových proudů, zvláště radikální, volající po úplném odstranění sochy, a umírněný, zastávající názor sochu s jistými úpravami ponechat. Mezi zastávce sochy patřil například bývalý starosta Zákolan Vladimír Černý, který své důvody shrnul

⁹² Dobrým dokladem toho je zpráva Hospodářských novin z roku 2007 s titulem *Gottwalda vyškrtli, Zápotocký má stále sochu*, informující o rozdílných přístupech Zákolan, které sochu v obci beze změn ponechávají, a Vyškova, který právě v roce 2007 odebral čestné občanství Klementu Gottwaldovi. *Gottwalda vyškrtli, Zápotocký má stále sochu*. Hospodářské noviny [online]. Praha: Economia, 2007, 24. 4. 2007 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-20977740-gottwalda-vyskrtli-zapotocky-ma-stale-sochu>

⁹³ Kronika obce Zákolany, V. díl, s. 488.

⁹⁴ Zákolany. Turistika.cz: Pro větší zážitek z cest a výletů [online]. 2007 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/zakolany/detail>

⁹⁵ Sochu prezidenta Zápotockého v Zákolanech natřeli na rudo. *Kladenský deník*, 13. 11. 2012, s. 2.

⁹⁶ Sochu prezidenta Zápotockého v Zákolanech natřeli na rudo. *Kladenský deník*, 13. 11. 2012, s. 2.

⁹⁷ Viz <https://www.klub-pohranici.cz/>, zmiňovaný zákon je zákon č. 69/1951 Sb. z 11. července 1951. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon69-70-1951.pdf>

⁹⁸ AOZ, kart. Antonín Zápotocký, Dopis OV KČT Teplice starostce obce Zákolany z 19. prosince 2012.

⁹⁹ Boj o pomník: Reportéři ČT. Česká televize [online], 16. 12. 2013 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/213452801240048/>

ve fejetonu „*Kam s ním*“, kdy se sám sebe ptal na smysl ničení a odstraňování pomníků.¹⁰⁰ Za zachování sochy se pak staví většina starousedlíků, což se v určité míře dá interpretovat dílem jako trvajícím úspěchem propagandistické práce s postavou Zápotockého v obci. Případné samotné odstranění by přitom samo o sobě nemuselo být jednoduchou záležitostí. Socha totiž není majetkem obce, nýbrž soukromé firmy CIMEX INVEST, obci patří jen pozemek, na němž Zápotocký stojí.

V návaznosti na diskuse rozpoutané po nabarvení Zápotockého sochy se samotná obec snažila najít vhodné řešení, k čemuž byli přizváni odborníci. V listopadu 2015 byla uspořádána v hostinci U Libuše panelová diskuse, jíž se zúčastnili Otto Urban z pražské AVU, Jakub Rákosník z FF UK, novinář Vladimír Kučera, Josef Tomeš z Masarykova ústavu AV, Ondřej Matějka z ÚSTR a konečně dlouholetý ředitel kladenského muzea Zdeněk Kuchyňka. Za přítomnosti početného publika se většina diskutujících shodla na dle nich optimální možnosti řešení problému sochy. Tím je umístění informační desky k soše, která by měla potřebným způsobem uvést případného návštěvníka do kontextu. Kromě toho zazněl v diskusi ještě návrh na změnu instalace sochy a odstranění jejího podstavce a umístění na zem, čímž měl být snesen jak z reálného, tak i pomyslného piedestalu.¹⁰¹

Výsledná shoda na umístění informační desky se obecně ukazuje být nejlepším a nejmířlivějším řešením. Navíc byl tento koncept již alespoň ve dvou případech figurálních pomníků použit. Již v devadesátých letech byla k soše Zdeňka Nejedlého v jeho rodné Litomyšli instalována informační deska, uvozená citátem Blaise Pascala, s hlavním sdělením: „*Zdeněk Nejedlý (1878–1962). Rozmnožil i poškodil kulturu českou. Přinesl poctu i úhonu rodnému městu, jež oceňuje dobré a zavrhuje špatné jeho skutky.*“¹⁰² Druhý případ, u kterého se umístění desek nakonec ukázalo být jen dočasným řešením, se odehrál v nedávné minulosti a do určité míry je svým průběhem podobný případu Zákolan. V květnu 2018 proběhla skrze česká média zpráva o tom, že pomník maršála Koněva v Dejvicích byl polit. růžovou barvou. K činu se přihlásila skupina Čeští vlastenci, která kritizuje dle nich nekritické oslavování Koněva v rámci komunistické propagandy.¹⁰³

Radnice Prahy 6, která má pomník ve správě, se rozhodla rovněž místo odstranění sochy pro informační desku. Ta byla instalována na místo k padesátému výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa, přičemž odbornými konzultanty pro její znění byli historici z Vojenského historického ústavu.¹⁰⁴ I přes snahu o toto smírné řešení

však Koněv na svém místě vydržel jen další dva roky, než bylo radnicí Prahy 6 rozhodnuto o jeho odstranění. Socha maršála Koněva byla předána do nově zřízeného Muzea XX. století, čímž došlo fakticky k likvidaci památníku. Takové řešení, které je v zásadě jen a pouze politickým rozhodnutím, by bylo ovšem pro Zákolany dle mého soudu velmi nešťastné, neboť by došlo ke zničení ojedinělého místa paměti, přičemž nelze argumentovat tím, že by socha byla zachována v muzeu, a sice proto, že její smysl tkví právě ve spojení s rodištěm Antonína Zápotockého. Kromě toho je dle mého diskutabilní, a to i v případě Koněva, vystavovat plastiky realizované jako exteriérové uzavřené v muzejních zdech.

Tentýž postup, tedy umístění vysvětlující desky, je plánován i v Zákolanech. Podle doporučení, aby osudu sochy nakonec rozhodli místní obyvatelé, obecní úřad vydal v místním zpravodaji výzvu, aby obyvatelé zaslali návrh textu, který by dle nich měl být na sochu umístěn.¹⁰⁵ Nakonec se na obecním úřadě sešlo šest návrhů textu na informační desku. Z těchto šesti návrhů mělo být opět občany Zákolan rozhodnuto o finální verzi, přičemž úřad dobře uvádí, že „*deska bude přespolními hodnocena jako vzor, jak se obec může vyrovnat se svou minulostí, s lidmi a událostmi, které se staly a nelze je odestát.*“¹⁰⁶ V současné době (2021) probíhá na úrovni obce diskuse o vhodném zasazení desky k památníku, neboť je nutné brát v tomto případě ohled na jeho umělecké a architektonické kvality. Zde je třeba více než ocenit tento přístup obecního úřadu.

Kromě sochy pak lze další připomínky Antonína Zápotockého hledat v Zákolanech poměrně obtížněji. Pamětní deska na jeho rodném domě, který ztratil památkovou ochranu, byla překryta polystyrénovým zateplením, a s ní tak zmizel poslední relikv někdejší pamětní síně.¹⁰⁷ Posledním místem, kde se pak na Zápotockého, spíše však ironicky, vzpomíná, je místní hostinec, kde se mezi různou výzdobou na zdech nachází i portrét někdejšího funkcionáře sociálně-demokratické a komunistické strany. V reportáži z pořadu Reportéři ČT byl hostinec v této souvislosti rovněž zmíněn, a sice díky cedulce s nápisem: „*Zde sedával a na harmoniku rád hrál zákolanský rodák Antonín Zápotocký.*“¹⁰⁸

Závěr

Klíčové otázky, uvedené v úvodu tohoto textu, byly zodpovězeny již v jednotlivých kapitolách výše. Úhrnem se dá říct, že všechny čtyři momenty, tedy život, proslavení,

¹⁰⁰ Aoz, kart. Antonín Zápotocký, Fejton Vladimíra Černého.

¹⁰¹ Budečské rozhledy, prosinec 2015, č. 36, s. 2.

¹⁰² Pamětní místa: Litomyšl. Pomník Zdeňku Nejedlému. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. [online]. 2019 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <http://www.pametimista.usd.cas.cz/litomysl-socha-zdenka-nejedleho/>

¹⁰³ Socha již jednou natřená na růžovo byla, a sice v roce 2014, k dalšímu poškození, tentokrátě posprejování pomníku, došlo na podzim 2014. „Maršál Koněv už je zase růžovej.“ K polit. sochy barvou se přihlásila skupina Čeští vlastenci. iRozhlas [online]. 2018, 8. 5. 2018 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/marsal-konev-praha-6-socha-bubenec-ruzova-druha-svetova-valka_1805081203_dp

¹⁰⁴ Jan ŠINDELÁŘ, Dnes už bez šefíků. Historie Koněvova pomníku v Praze, Dějiny a současnost, 2018, roč. 40, č. 7, s. 46; v textu informačního panelu je pak kromě Koněvových vojenských zásluh zmíněn i podíl na okupaci z roku 1968.

¹⁰⁵ Budečské rozhledy, č. 36, prosinec 2015, s. 2.

¹⁰⁶ Budečské rozhledy, číslo 38, červen 2016, s. 4.

¹⁰⁷ Dům pozbyl památkovou ochranu paradoxně v den 111. výročí Zápotockého narození, 19. prosince 1995. Venkovská usedlost – rodný dům Antonína Zápotockého. Národní památkový ústav: Památkový katalog [online]. 2015 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-rodny-dum-antonina-zapotockeho-2279454>

¹⁰⁸ Scénář publicistického pořadu Reportéři ČT ze dne 16. 12. 2013, s. 14 (nečíslováno). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/pub/reporterict/213-452-80124-0048.doc>; hodí se dodat, že se jedná jen o reprodukci rozšířeného mýtu k přiblížení Zápotockého, faktem však je, že sám Zápotocký na akordeon hrát neuměl. M. JELÍNEK, Antonín Zápotocký a Kladensko – vztah osobnosti a prostředí, s. 148–149.

smrt a druhý život, jsou pro Zápotockého se Zákolany spojené a fungují v závislosti na sobě, díky čemuž bylo možné dosáhnout vytvoření takového místa paměti, které v určité, pozměněné podobě přetrvává dodnes. Lze pozorovat, že s postupem času přecházelo reálné propojení Antonína Zápotockého s jeho obcí do roviny takřka legendární, ba až možná mytické. Reálným spojením se tedy myslí momenty života a proslavení, přičemž zlomovým je moment smrti, díky čemuž dochází v rámci vzpomínání k určité transformaci; neboť, a to je důležité mít na paměti, neumírá jen samotný aktér, v tomto případě Zápotocký, ale postupně i jedinci spjatí s reálným propojením. S odchodem aktérů a nositelů vlastní paměti se Zápotocký posouvá do něčeho dějinně vzdáleného, avšak díky etablování se druhým životem zůstává, resp. jeho obraz, v místě, tj. v Zákolanech, více méně aktuálním.

Zákolany jako Zápotockého rodiště tak přetrvávají a přetrvávají i do dalších let. Obec se nesnaží agresivně paměti na Zápotockého zbavit, protože, a to je domněnka, k tomu jednoduše nemá důvod. Zápotocký je s obcí spjat jako její největší rodák, jeho role ve 40. a 50. letech nemá na obec přímo negativní dopady; uchovává si tak legitimní propojení nezátížené traumaty. Nicméně nelze říci, že by zde dodnes přetrvala nějaká větší nostalgie mimo linii obec–rodák, ta se projevuje možná při pietních a vzpomínkových akcích členů komunistické strany, které se zde občas konají, ale těm snad není nutno připisovat větší váhu. Je třeba vzít v potaz, že rodné místo jako celek se v zásadě smrškló do podoby figurálního pomníku, přičemž samotný domnělý rodný dům již nijak označen není. I přes to jsou Zákolany unikátní, neboť se jedná o propojení velké osobnosti KSČ s regionem v podobě rodiště, které se v určité podobě dochovalo do dnešních dnů.

Pochopitelné jsou samozřejmě i hlasy pro jeho odstranění, neboť pomník ztratil, stejně jako mnohé další režimní pomníky, s pádem režimu svou legitimitu a v očích veřejnosti tak i právo na existenci.¹⁰⁹ Díky širším vazbám vlastní osoby na Zákolany a v zásadě i díky svému umístění na periferii přežil pomník bouřlivá devadesátá léta, stejně jako odolává i opakujícím se hlasům volajícím po jeho odstranění. Díky zodpovědnému nakládání obce se svým dědictvím a svou vlastní paměti je místo uchováváno jednak jako připomínka rodáka, ale i jako připomínka širší minulosti obce, tedy v zásadě by se dalo říct, že místo paměti tak nabylo druhou formu, odvislou od prvé, která je popsána v tomto textu.

Otázkou je, jestli se o Zápotockého zákolanské soše dá hovořit stále jako o pomníku. K tomu, aby byl pomník pomníkem, je nutné u něj udržovat živý historický provoz.¹¹⁰ Ten u zákolanské sochy dodržují dnes fakticky jen členové KSČM, kdežto většinová společnost se klanět Zápotockému s věnci nechodí. Přesto jak bylo výše řečeno, je o zákolanskou sochu ve veřejné diskusi jednou za čas živý zájem. Zdá se ovšem, že samotný Zápotocký jako by nebyl objektem sporu o svůj vlastní pomník, tedy možná by bylo lepší si položit otázku, jestli je pomník Antonína Zápotockého v Zákolanech stále pomníkem Antonína Zápotockého, nebo se ve veřejném vnímání změnil v pomník minulého režimu personifikovaného v osobnost zákolanského rodáka.

Prameny

Archiv obce Zákolany:
Pamětní kniha obcí Zákolany a Trněný Újezd
Kronika obce (3. kronika) Zákolany
Kronika obce Zákolany, III.–V. díl
Dokumentace ke kronice obce
Karton Antonín Zápotocký

Národní archiv:
Fond Antonín Zápotocký
Fond Marie Zápotocká

Státní okresní archiv Kladno:
Fond Antonín Zápotocký

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů:
Fond Antonín Zápotocký
Fond Ladislav Zápotocký

Periodika

Budečské rozhledy (2015, 2016)
Kladenský deník (2012)
Práce (1947)
Rudé právo (1984)
Svoboda (1964, 1984)

Literatura

- Jan ASSMANN, *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001.
- Alban BENZA (ed.), *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*, Praha 1998.
- Václav DLOUHÝ – Marie KOŤÁTKOVÁ, *Cesta životem Václava Dlouhého, učitele, písmáka a dobrého člověka*, Praha 1948.
- Karel DRVOLA, „Druhý život“ Ladislava Zápotockého – Budečského, *Posel z Budče: list poutníků na staroslavnu Budeč*, 2018, č. 35, s. 20–45.
- Lukáš FASORA, *Krajina revolučních tradic (1920–1989) – kolébka nového člověka. Příklad Brněnska, Kladenska a Rosicka-Oslavanska*, in: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Denisa NEČASOVÁ a kolektiv, *Svůdnost sociálního experimentu: nový člověk 20. století*. Praha 2017, s. 186–207.
- Milan HLAVÁČKA, *Místa paměti a jejich místo v historickém a společenském „provozu“*, in: Milan HLAVÁČKA, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ (eds.), *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 10–21.
- Martin JELÍNEK, *Antonín Zápotocký a Kladensko – vztah osobnosti a prostředí, bakalářská práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2019*. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/193426>

¹⁰⁹ J. POKORNÝ – Z. HOJDA, *Pomníky a zapomínky*, s. 228.

¹¹⁰ J. POKORNÝ – Z. HOJDA, *Pomníky a zapomínky*, s. 20.

Zdeněk KÁRNÍK, Památky revolučního hnutí Středočeského kraje: okres Kladno, Praha 1973.

Miroslav KÁRNÝ – Alois PĚNIČKA, Sto let kladenských železáren: příspěvek k dějinám českého železářství a k dějinám dělnického hnutí na Kladensku v letech 1854–1957, Praha 1959.

Josef PECHAR, Václav Hilský: architektonické dílo, Praha [1982?].

Alois PĚNIČKA, Otec a syn, Kladno 1974.

Jiří POKORNÝ – Zdeněk HOJDA, Pomníky a zapomínky, Praha 1997.

Zdeňka PRÁGEROVÁ, Ladislav Zápotocký: život a dílo, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1986.

Srđan RADOVIĆ, Grad kao tekst, Beograd 2013.

V. STEINER, Pod železnou rukou neboli Jak se volí v páté kurii: návod ku volbám ve všeob. třídě voličů, Praha 1896.

Jan ŠINDELÁŘ, Dnes už bez šeříků. Historie Koněvova pomníku v Praze, Dějiny a současnost, 2018, roč. 40, č. 7, s. 44–46.

Jan ŠŤOVÍČEK, Ladislav Zápotocký a muzejnictví na Podbudečsku, Muzejní a vlastivědná práce, 1974, roč. 12/82, č. 2, s. 85–87.

Marek WAIC, Sjednocování československé tělovýchovy a sportu po druhé světové válce, in: Jan KALOUS – František KOLÁŘ (eds.), Sport v komunistickém Československu 1945–1989, Praha 2015, s. 14–46.

Antonín ZÁPOTOCKÝ, Vstanou noví bojovníci, Praha 1951.

Internetové zdroje

Archivní katalog [online]. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=6DFD-19C9BB3245D98513E03B53E6A0CE&scan=164>

Austrian architects will transform Hitler's birthplace into a police station. CNN [online]. Warner Media Company, 2020, 3. 6. 2020 [cit. 15. 7. 2021]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/style/article/austria-hitler-birthplace-police/index.html>

Boj o pomník: Reportéři ČT. Česká televize [online]. 16. 12. 2013 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/213452801240048/>

Gottwalda vyškrtli, Zápotocký má stále sochu. Hospodářské noviny [online]. Praha: Economia, 2007, 24. 4. 2007 [cit. 21. 4. 2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-20977740-gottwalda-vyskrtli-zapotocky-ma-stale-sochu>

„Maršál Koněv už je zase růžovej.“ K polití sochy barvou se přihlásila skupina Čeští vlastenci. iRozhlas [online]. 2018, 8. 5. 2018 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/marsal-konev-praha-6-socha-bubenec-ruzova-druha-svetova-valka_1805081203_dp

Pamětní místa: Litomyšl. Pomník Zdeňku Nejedlému. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. [online]. 2019 [cit. 12. 8. 2019].

Scénář publicistického pořadu Reportéři ČT ze dne 16. 12. 2013. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/pub/reporterict/213-452-80124-0048.doc>

Václav Hilský. Archiweb [online]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/vaclav-hilsky>

Venkovská usedlost – rodný dům Antonína Zápotockého. Národní památkový ústav: Památkový katalog [online]. 2015 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-rodny-dum-antonina-zapotockeho-2279454>

Zákolany. Turistika.cz: Pro větší zážitek z cest a výletů [online]. 2007 [cit. 12. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/zakolany/detail>

Zákon č. 69/1951 Sb. z 11. července 1951. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon69-70-1951.pdf>